

Правозахисний ЛГБТ Центр «Наш світ»

НА ПІДНЕСЕННІ

СТАНОВИЩЕ ЛГБТ В УКРАЇНІ У 2017 РОЦІ

Київ
2018

УДК 316.343-055.3(477)
ББК 60.56(4Укр)

Н73 На піднесенні. Становище ЛГБТ в Україні у 2017 році. / Центр "Наш світ". – К.: Центр "Наш світ", 2018. – 55 с.

У публікації представлено інформацію, що відображає соціальне, правове та політичне становище ЛГБТ (лесбійки, геї, бісексуали і трансгендерні особи) в Україні у 2017 р. Наведено дані та здійснено аналіз ситуації з питань, пов'язаних з правами та інтересами ЛГБТ, у законодавстві, суспільно-політичному житті, громадській думці, надано приклади випадків дискримінації на ґрунті сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності та інше.

Укладачі: Андрій Кравчук, Олександр Зінченков
Керівник проектів Центру "Наш світ": Андрій Маймулахін

Автори висловлюють щирю подяку ЛГБТ організаціям та окремим активістам, а також всім активним учасникам електронних розсилок і фейсбук-груп, які збирають і обмінюються актуальною інформацією про різні аспекти становища ЛГБТ в Україні.

Цей звіт підготовлено за підсумками моніторингової та правозахисної роботи Правозахисного ЛГБТ Центру "Наш світ". У 2017 році її підтримували Посольство Великобританії в Україні, фонд Tides (США), Фонд з прав людини Міністерства закордонних справ Нідерландів, Державний департамент США та Канадський фонд підтримки місцевих ініціатив (Посольство Канади в Україні).

Точка зору, відображена у цьому звіті, належить Центру "Наш світ" і не може вважатися офіційною точкою зору донорів нашої організації.

Правозахисний ЛГБТ Центр "Наш світ"

Поштова адреса: а/с 173, м. Київ, 02100
Телефон/факс офісу в Києві: +38 044 2963424
E-mail: coordinator@gay.org.ua
Вебсайт: <http://www.gay.org.ua>
Facebook: <https://www.facebook.com/nashmircenter>

© Центр "Наш світ", Київ, 2018

При використанні матеріалів посилання на Центр "Наш світ" є обов'язковим.
Цей звіт (українською та англійською мовами) розміщено на вебсайті Центру "Наш світ".

Зміст

Резюме.....	1
1. Законодавство і судочинство	3
2. Державні та правоохоронні органи, місцеве самоврядування	6
3. Політика і суспільство	12
4. Церкви та релігійні організації.....	20
5. ЛГБТ спільнота.....	23
6. Насильство, дискримінація та інші порушення прав ЛГБТ	31
7. Становище на окупованих територіях.....	49
8. Висновки та рекомендації.....	51
9. Методика та автори звіту	54

РЕЗЮМЕ

У 2017 році ставлення українського суспільства і держави до ЛГБТ питань принципово не змінилося порівняно з ситуацією у попередньому році. Центральна влада так само, підтримуючи рівність прав для ЛГБТ на словах, не квапиться перейти до виконання власних зобов'язань за Планом дій у сфері прав людини. Представники місцевого самоврядування демонструють широкий спектр ставлення до ЛГБТ питань, залежно від своїх особистих поглядів. Поліція, в цілому, забезпечує досить надійну охорону ЛГБТ заходів від гомофобної агресії у випадку їх попереднього узгодження, але неохоче та неефективно розслідує "злочини ненависті" проти ЛГБТ.

Українське суспільство поступово стає більш обізнаним щодо реальних проблем та вимог своїх ЛГБТ співвітчизників, терпимішим до проявів гомосексуальності та трансгендерності. Головними опонентами ЛГБТ в Україні лишаються праворадикальні націоналістичні сили та церкви, але якщо перші нітрохи не послаблюють, а скоріше, навпаки, підсилюють свою гомофобну активність та риторику, то останні намагаються уникати відвертої "мови ворожнечі" та прямих закликів до дискримінації проти ЛГБТ. За винятком праворадикальних і консервативно-релігійних суспільно-політичних сил, інші політичні партії та рухи не мають чітко визначеної політики щодо ЛГБТ питань.

Українська ЛГБТ спільнота демонструє підвищення своєї активності та видимості у суспільстві. З перемінним успіхом, але наполегливо, вона налагоджує контакти і співпрацю з центральними та місцевими органами влади, поліцією, державними установами та неурядовими організаціями по всій країні. Головними перешкодами в її діяльності є обмежені матеріально-фінансові можливості ЛГБТ організацій і окремих активістів, а також значне посилення гомофобної /трансфобної агресії з боку праворадикальних угруповань.

Центром "Наш світ" у 2017 році було задокументовано 226 випадків дій на ґрунті гомофобії/трансфобії, дискримінації, а також інших порушень прав ЛГБТ в Україні. Найчастіше від гомофобної /трансфобної агресії, дискримінації та інших порушень страждають

представники ЛГБТ-спільнот крупних міст, де вони є найбільш видимими: Київ, Харків, Одеса, Дніпро і Запоріжжя.

Оскільки після анексії Криму Росією там фактично почало діяти російське гомофобне законодавство, будь-яка публічна активність ЛГБТ спільноти на півострові наразі є неможливою. Водночас, на окупованій частині Донбасу не діють взагалі жодні закони, тому на цій території не тільки громадська діяльність, але й саме життя ЛГБТ людей знаходиться під загрозою.

Головними рекомендаціями для української влади щодо ЛГБТ питань залишаються неуклінне виконання Плану дій у сфері прав людини та боротьба з проявами гомофобії та трансфобії у всіх сферах життя.

1. ЗАКОНОДАВСТВО І СУДОЧИНСТВО

З початку 2017 року в українському законодавстві, яке стосується інтересів і прав ЛГБТ, не відбулося жодних змін. Як і раніше, дискримінація за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності (СОГІ) явним чином заборонена тільки у сфері трудових відносин, а у Сімейному кодексі та підзаконних актах зберігаються відверто дискримінаційні стосовно ЛГБТ положення. Мотиви гомофобії та трансфобії не вважаються обтяжливими обставинами при скоєнні злочинів.

З кінця 2016 року практично зупинилося виконання ЛГБТІ компонентів Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року. Залишаються досі невиконаними, зокрема, такі його пункти, термін реалізації яких вже сплив у 2016-2017 роках:

- п. 60 захід 8 та аналогічний п. 62 захід 1 (щодо напрацювання стандартів медичної допомоги інтерсекс особам);
- п. 105 захід 1 (щодо внесення сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності (надалі скорочено "СОГІ") як захищених ознак до Закону України "Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні") – Міністерство юстиції прямо відмовляється робити це;
- п. 105 захід 3 (про внесення поправок до Кримінального кодексу щодо криміналізації злочинів з мотивів нетерпимості, зокрема, за ознаками СОГІ, а також щодо декриміналізації зараження ВІЛ та іншими інфекційними хворобами) – Міністерство внутрішніх справ не хоче виконувати цей пункт Плану дій у поточному вигляді та чекає на ухвалення змін до Плану дій, які би дозволили це не робити;
- п. 105 захід 6 (розроблення та подання на розгляд Кабінету Міністрів України законопроекту про легалізацію в Україні зареєстрованого цивільного партнерства для різностатевих і одностатевих пар) – досі Міністерство юстиції та Міністерство соціальної політики перекладали обов'язок розроблення цього законопроекту одне на інше, а насамкінець 2017 року

Міністерство юстиції взагалі вирішило, що, зважаючи на численні заперечення гомофобних організацій та політиків проти розробки цього законопроекту, "підпункт 6 пункту 105 Плану дій не може бути реалізований";¹

- п. 105 захід 8 (зняття заборони на всиновлення дітей, зокрема, трансгендерними та ВІЛ-позитивними людьми) – за нашими даними, Міністерство охорони здоров'я розробило відповідний проект наказу, але він отримав негативні оцінку на громадському обговоренні від консервативно-релігійної аудиторії, і так і не був ухвалений;
- п. 109 захід 2 (розроблення та включення до програм підготовки працівників правоохоронних органів курсу з ефективного та належного розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості).

Цей перелік не є вичерпним, ми згадали тільки найважливіші, з нашої точки зору, досі невиконані ЛГБТІ компоненти Плану дій. У неформальному спілкуванні представники українського уряду кажуть, що для виконання цих пунктів наразі бракує "політичної волі" – тобто, прямих вказівок з Адміністрації президента або керівництва Кабінету Міністрів. Треба відзначити, що загальний рівень виконання Плану дій за оцінками організацій громадянського суспільства не перевищує 25% – тобто, українські органи влади саботують виконання його в цілому, а не лише ЛГБТІ компонентів. Специфіка останніх полягає у їхній особливій важливості для української ЛГБТ спільноти як такої, що знаходиться в украї вразливому та несприятливому становищі.

Через спротив церков і релігійних організацій зупинився процес ратифікації Стамбульської конвенції (про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству). Солідарною вимогою основних українських церков є відмова від використання понять "сексуальна орієнтація", "гендер" та похідних від нього в українському

¹ Міністерство юстиції України, *Звіт про виконання плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року*, с. 258, minjust.gov.ua.

законодавстві взагалі, а багато депутатів Верховної Ради України готові виконати будь-які побажання Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій.

Разом з тим, незважаючи на опір церков та їхніх парламентських лобістів, вдалося зберегти поточну редакцію антидискримінаційної статті проекту Трудового кодексу України, яка передбачає явну заборону на дискримінацію за ознаками СОГІ у трудових відносинах. Також слід відзначити, що насамкінець 2016 року Кабінет Міністрів подав на розгляд Верховної Ради законопроект 5511, який, зокрема, передбачає внесення СОГІ як захищених від дискримінації ознак до статті 11 закону "Про зайнятість населення", а також додання сексуальної орієнтації до списку ознак, за якими забороняється висувати вимоги у рекламних оголошеннях щодо прийому на роботу (стаття 24¹ закону "Про рекламу"). Проте, на тлі поточних проблем з ухваленням вже заздалегідь запланованих законодавчих ініціатив, що стосуються захисту прав ЛГБТ, прийняття цього законопроекту у такому вигляді здається малоімовірним.

Українські суди у 2017 році, наскільки нам відомо, не виносили очевидно протиправних рішень щодо заборони публічних ЛГБТ акцій, як це часто траплялося раніше. У єдиному відомому випадку, коли місцева влада намагалася заборонити проведення Маршу Рівності у Конотопі через нібито неможливість забезпечити його ефективну охорону поліцією, суд відмовив позивачу у задоволенні його вимог.²

² 05447.com.ua, Суддя Сумського адмінсуду дозволила гей-паради в Конотопі, 03.06.2017, 05447.com.ua.

2. ДЕРЖАВНІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ, МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

Офіційні представники органів державної влади України у 2017 році згадували про ЛГБТ дуже рідко і радше побічно, але, в цілому, демонстрували позитивне або принаймні нейтральне ставлення до захисту їхніх прав. Віце-прем'єрка з питань євроінтеграції Іванна Климпуш-Цинцадзе, як і в минулому році, рішуче виступила на підтримку проведення Маршу Рівності у Києві та подолання негативних стереотипів щодо ЛГБТ в українському суспільстві.³ Варто згадати інтерв'ю заступника голови ЦВК Андрія Магери інтернет-виданню "Мир", в якому він, зокрема, зауважив: "Наприклад, питання прав ЛГБТ – воно викликає спротив у суспільстві, тому політик міркує так: "Мене можуть кимось таким назвати – тож я не буду це питання піднімати". Але права людини – вони або є, або їх немає. Тут питання принципу. Винятків не буває".⁴ Також однозначно на підтримку рівноправ'я для ЛГБТ висловилися у своєму Фейсбуку заступниця міністра внутрішніх справ з питань євроінтеграції Анастасія Деєва: "Для мене всі громадяни України, в тому числі представники ЛГБТ та люди з інвалідністю, абсолютно рівні та мають користуватися однаковими правами. Це ключ до сильного та здорового суспільства!"⁵

Дуже важливою була заява президента України Петра Порошенка з приводу намагань релігійно-консервативних депутатів Верховної Ради прибрати з проекту нового Трудового кодексу явну заборону на дискримінацію за ознаками СОГІ: "Хочу застерегти окремих народних обранців від намірів ревізувати ті закони, які стали основою для ухвалення нашими партнерами рішення про надання безвізового режиму. Чи то спроби скасувати або зробити неpubлічним електронне декларування, чи то намагання підчистити антидискримінаційні поправки до Трудового кодексу, чи то зменшення повноважень НАБУ

³ Ivanna Klympush-Tsintsadze, 17.06.2017, facebook.com.

⁴ ІА "Мир", Андрій Магера: *Можуть запитати: чи має право міністр уряду Азарова балотуватися на наступних виборах президента?*, 10.05.2017, iamir.info.

⁵ Anastasia Deeva, 31.01.2017, facebook.com.

або НАЗК".⁶ Немає сумнівів, що саме така послідовна та тверда позиція глави держави призвела до відхилення відповідної поправки на засіданні профільного парламентського комітету.

Разом з тим, останнім часом по місцевих радах поширюється кампанія громадського руху "Всі разом!" – нового проекту відомого гомофобного журналіста та активіста Руслана Кухарчука – щодо ухвалення звернень до керівництва України про заборону "пропаганди гомосексуалізму" та за збереження дискримінаційних щодо ЛГБТ положень в українському законодавстві. Наразі такі звернення (з майже аналогічним текстом, що ґрунтується на резолюції учасників фестивалю "Всі разом – за сім'ю!", яку підписали біля півтисячі учасників цього заходу) були прийняті Рівненською, Тернопільською та Полтавською обласними радами, Хмельницькою, Івано-Франківською, Острозькою, Кам'янець-Подільською та Фастівською міськрадами. Як стало відомо, депутати Івано-Франківської міськради, які одноголосно проголосували за запропоновану постанову, навіть не бачили її тексту.⁷ Втім, варто відзначити дуже невелику кількість місцевих рад, що ухвалили відповідні звернення до керівництва держави: наприклад, такі ініціативи з боку представників партії "Свобода" не знайшли підтримки у Херсонській міській та Житомирській обласній радах. Міський голова Дніпра Борис Філатов відреагував на рішення франківських депутатів дуже емоційно: "П@дарасам геи помешали. ... Коллеги, вы, конечно, извините, но это уже ваще. Нечем больше заниматься?"⁸

Слід відзначити також і певні позитивні тенденції з боку органів місцевого самоврядування щодо побудови в Україні сучасного демократичного суспільства: так, на офіційній Фейсбук-сторінці Ужгородської міської ради було рішуче засуджено напад праворадикальних угруповань на учасників акції з підтримки прав

⁶ УНІАН, *Порошенко застеріг нардепів від спроби змінити закони, ухвалені для отримання безвізу з ЄС*, 07.09.2017, unian.ua.

⁷ Kurs.if.ua, *Франківська міськрада вимагає заборонити пропаганду гомосексуалізму в Україні*, 15.12.2017, kurs.if.ua.

⁸ Borys Filatov, 16.12.2017, facebook.com.

жінок та за ратифікацію Стамбульської конвенції,⁹ а мер Чернівців Олексій Каспрук, який вже засуджував подібний напад на ЛГБТ захід у своєму місті, у цьому році особисто привітав учасників круглого столу з питань протидії "злочинам ненависті" проти ЛГБТ та підкреслив важливість такої роботи для міської громади. У 2017 суттєво поменшала кількість звернень місцевої влади до суду з вимогою обмеження публічних ЛГБТ заходів: навіть Одеська міська рада, яка всі останні роки послідовно намагалася заборонити публічні масові ЛГБТ заходи у місті, цього року не стала цього робити. Водночас, мер Конотоп Артем Семеніхін та міська рада все ж таки намагалися заборонити проведення у місті Маршу Рівності, але суд відхилив їхні позовні вимоги (слід зауважити, що у дійсності цей марш не планувався і не проводився).¹⁰

Як і всі останні роки, офіс Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини був найбільш активною державною інституцією щодо моніторингу порушень та захисту прав української ЛГБТ спільноти. У щорічній доповіді українського омбудсмена про стан дотримання прав і свобод людини і громадянина в Україні, опублікованій на початку 2017 року, вже традиційно міститься розділ "Дискримінація за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності". Як сказано у цьому розділі, "Протягом 2016 року особлива увага Уповноваженого також була привернута до ситуації із забезпеченням права на мирні зібрання ЛГБТІ. [...] Проте слід констатувати, що у абсолютній більшості випадків організатори заявляли про перешкоджання у проведенні вказаних заходів з боку окремих представників органів влади. Стосовно кожного такого інциденту Уповноважений у своїх зверненнях до правоохоронних органів наголошувала на позитивному обов'язку держави гарантувати безпеку під час мирного зібрання відповідно до європейських стандартів".¹¹ Беручи до уваги очевидні

⁹ Ужгородська міська рада. Офіційна сторінка, 09.03.2017, facebook.com.

¹⁰ Див. виноску 1.

¹¹ Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, *Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання прав і свобод людини і громадянина в Україні, 2017*, с. 116, ombudsman.gov.ua.

позитивні зміни у ставленні до ЛГБТ заходів з боку місцевої влади та управлінь поліції у 2017 році, ми вважаємо, що діяльність Уповноваженого по захисту законних прав української ЛГБТ спільноти є досить активною та ефективною.

Вкрай негативною у 2017 році була практика надання нашою державою притулку особам, які переслідувалися за свою громадську діяльність та належність до ЛГБТ спільноти в інших країнах. Зокрема, Державна міграційна служба відмовила у наданні притулку білоруському ЛГБТ активісту, журналісту та шоумену Едварду Тарлецькому¹² і російському транс-активісту Сольдаду Ковалісіді.¹³

У 2017 році продовжилося та розширилося співробітництво між Національною поліцією України та ЛГБТ рухом – зокрема, представники патрульної поліції, Головного слідчого управління, Управління забезпечення прав людини брали участь у заходах, організованих Центром "Наш світ" та іншими ЛГБТ організаціями у різних регіонах України. Головними питаннями, що розглядалися на цих зустрічах, були протидія "злочинам ненависті" за мотивами гомо- і трансфобії, забезпечення безпеки публічних ЛГБТ заходів, а також виховання толерантного та професійного поведіння працівників поліції з ЛГБТ.

У 2017 році не було відзначено намагань поліції на місцях усунути від охорони публічних ЛГБТ заходів і рекомендацій з її боку місцевій владі просто заборонити такі заходи, як це постійно траплялося у попередні роки. Як і минулого року, київська поліція дуже професійно та ефективно забезпечила охорону Маршу Рівності від гомофобної агресії, також досить адекватною була охорона цього заходу в Одесі. Разом з тим, незважаючи на достатню кількість правоохоронців на місті подій, поліція не змогла завадити нападам груп вкрай агресивних гомофобних молодиків на невеликі ЛГБТ акції у Херсоні та Харкові, які,

¹² Українські новини, *Україна не дала політичний притулок організатору гей-парадів у Білорусі і травесті-діві Мадам Жужу*, 09.10.2017, ukranews.com.

¹³ Demion Simagrl, *Убежище для транс* активиста*, 15.11.2017, [Nihilist.li](http://nihilist.li).

в результаті цього, були повністю зірвані. Взагалі, бездіяльність або надто пасивна реакція на жорстко агресивну поведінку супротивників ЛГБТ заходів залишається характерною для української поліції, яка у таких випадках намагається лише відгородити жертв нападу від агресорів, але не поспішає покласти край очевидному порушенню громадського порядку та громадянських прав учасників акції.

Вкрай незадовільною залишається практика розслідування "злочинів ненависті" за мотивами гомо- або трансфобії. Як і раніше, слідчі намагаються усіляко ігнорувати гомофобну мотивацію злочинців, а часто й самі припускаються відверто гомофобної та непрофесійної поведінки стосовно ЛГБТ жертв злочинів. Частково небажання слідчих та прокурорів правильно кваліфікувати та розслідувати такі злочини пояснюється недосконалістю українського законодавства, яке не розглядає гомофобні мотиви як обтяжливі обставини при скоєнні злочинів. Цей недолік мав би бути виправлений згідно Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини, але, як вже було зазначено, Міністерство внутрішніх справ послідовно опирається внесенню відповідних змін до Кримінального кодексу, що передбачено цим Планом дій. Незважаючи на те, що термін виконання цього положення (пункт 105 захід 3) сплив уже у минулому році, МВС досі не розробило потрібний законопроект, а натомість чекає рішення Кабінету Міністрів, яке би змінило формулювання цього пункту Плану дій. Водночас, Національна поліція продовжує збирати та публікувати інформацію щодо зареєстрованих нею "злочинів ненависті" за мотивами гомофобії або трансфобії, хоча їхня повідомлена кількість (11 випадків)¹⁴ значно нижче даних, які задокументовані Центром "Наш світ" та іншими організаціями.

Хоч і не завжди, і не скрізь, але українська поліція почала реагувати на випадки гомофобної поведінки серед своїх працівників. У червні 2017 року поліцейський з Луцька Анатолій Форманюк розмістив на веб-сайті Єдиної системи місцевих петицій свою петицію під заголовком "Заборонити проведення акцій (парадів) секс меншин у м. Луцьку".

¹⁴ Національна поліція України, *У 2016 році поліція розпочала 76 проваджень за вчинення злочинів на ґрунті нетерпимості*, 01.02.2017, dn.npu.gov.ua.

Центр "Наш світ" направив скарги на таку неприпустиму, на наш погляд, поведінку співробітника поліції начальнику Управління патрульної поліції у місті Луцьку та Уповноваженому ВРУ з прав людини. За результатами розгляду скарги до управління поліції, з поліцейським була проведена профілактична бесіда, під час якої суворо наголошено про недопущення невиконання або неналежного виконання ним чинного законодавства під час службової діяльності, які можуть призвести до порушення прав та законних інтересів громадян, а після розгляду запиту від Секретаріату Уповноваженого Управління патрульної поліції у місті Луцьку повідомило, що А.В. Форманюка було звільнено з поліції, а з особовим складом була проведена відповідна інформаційно-роз'яснювальна робота щодо необхідності дотримання принципу недискримінації у роботі працівників патрульної поліції.¹⁵

¹⁵ Центр "Наш світ", *Гомофоба звільнено з поліції*, 12.09.2017, gay.org.ua.

3. Політика і суспільство

Якщо у попередньому році багато українських політиків та політичних сил висловилися з приводу ЛГБТ питань, особливо у зв'язку з проведенням Маршу Рівності у Києві, цього року їхній інтерес до таких питань був суттєво менш помітним. Ілюстрацією цього може слугувати те, що у київському Марші Рівності 2016 взяли участь сім народних депутатів України, то у цьому – лише одна Світлана Заліщук.

Традиційно велику увагу та агресивно-вороже ставлення до ЛГБТ заходів демонстрували праворадикальні націоналістичні політики та політичні угруповання, зокрема, "Свобода", "Правий сектор", "Сокіл", "Братство" тощо. На відміну від решти політичних сил, всі останні роки вони тільки підсилювали свою гомофобну риторику та агресивність по всій країні – здається, боротьба проти ЛГБТ стає одним з головних напрямків їхньої суспільно-політичної активності в цілому. У цьому році радикально-націоналістичні угруповання знову намагалися зірвати всі публічні ЛГБТ заходи,¹⁶ а також перейшли до вибіркового цькування громадських діячів, які відкрито підтримують ЛГБТ: так, у серпні вони зірвали презентацію книги Олени Герасим'юк "Розстрільний календар" про політичні репресії в радянській Україні на фестивалі "Бандерштат" у Луцьку, просто через те, що авторка оголосила про свою підтримку Маршу Рівності у Києві.¹⁷

Неагресивну політичну опозицію ЛГБТ складали представники консервативних сил, які охоче лобіюють інтереси церков та релігійних організацій: депутати Верховної Ради від "Опозиційного блоку", "Народного фронту" тощо. Слід підкреслити особливу активність народного депутата України Павла Унгуряна, який є головним і дуже активним лобістом інтересів церкви та автором переважної більшості гомофобних законодавчих ініціатив у поточному скликанні українського парламенту. Такі ініціативи, зазвичай, отримують підтримку з боку великої кількості представників практично усіх

¹⁶ Наприклад, див. Александр Карбачинский, *Нападение на трансгендерную группу в Киеве 09.07.17*, 09.07.17, youtube.com.

¹⁷ Перехрест О., *Форум видавців звернувся до СБУ через погрози з боку ультраправих організацій*, 11.09.2-17, Zaxid.net, zaxid.net.

фракцій Верховної Ради; якщо немає чітко висловленої позиції партійного керівництва, то серед тих, хто з готовністю голосує за гомофобні законопроекти та демонструє відповідну риторику зустрічається і чимало членів правлячої коаліції Блоку Петра Порошенка та "Народного фронту". Характерним є випадок з прес-секретарем сумської організації БПП Ольгою Панфіловою: після того, як вона вийшла на пікет у підтримку київського Маршу Рівності, їй зателефонувала керівниця секретаріату Сумської територіальної організації БПП Марина Нагорна та у дуже грубій формі повідомила, що цим вчинком вона зганьбила партію, і за це її буде звільнено з роботи. Після цього Ольга Панфілова сама звільнилася зі своєї посади, не бажаючи працювати у такій організації.¹⁸ Слід, однак, відзначити, що, прознавши з преси та інтернету про ці події, керівник секретаріату БПП народний депутат України Максим Саврасов публічно засудив поведінку керівництва сумської організації, приніс офіційні вибачення Ользі Панфіловій та підкреслив, що його партія "завжди обстоювала дотримання прав людини і категорично засуджує будь-які форми дискримінації".¹⁹

Навіть після проведення багатьох зустрічей зацікавлених сторін, консервативна більшість депутатського корпусу все одно не зважає на аргументи щодо ратифікації Стамбульської конвенції без поправок та застережень. Законопроекти, ухвалені ВРУ в рамках її імплементації, не містять згадок про ґендер і сексуальну орієнтацію, що, на думку ліберальних депутатів, суперечить сутності конвенції та не буде визнано Радою Європи як виконання Україною своїх зобов'язань за цим міжнародним документом.²⁰

Позитивною тенденцією з боку неагресивних гомофобних суспільно-політичних сил є те, що в останні пару років вони перейшли від закликів та намагань заборонити публічні ЛГБТ акції до проведення власних, так би мовити, контракцій, які мають мирний і

¹⁸ Центр інформації про права людини, *Організаторку сумського пікету рівності змусили звільнитися з роботи*, 20.06.2017, humanrights.org.ua.

¹⁹ Maxim Savrasov, 20.06.2017, [facebook.com](https://www.facebook.com).

²⁰ УНІАН, *ВР ухвалила закон про протидію домашньому насильству без визначень щодо ґендерних стереотипів*, 07.12.2017, unian.ua.

неконфронтаційний характер. Вже згадуваний вище громадський рух "Всі разом!" спеціалізується на проведенні фестивалів, маршів та інших заходів на підтримку "традиційної української сім'ї", які за активної підтримки та участі духовенства різних конфесій відбулися цього року у декількох містах України – зокрема, у Києві та Одесі, – як певного роду протидія Маршам Рівності.²¹ Лозунг "підтримки традиційної родини", однак, вже взятий на озброєння також і праворадикальними угрупованнями: зокрема, у липні два десятки молодиків під прапорами неонацистської Соціал-національної Асамблеї України пройшли центром Миколаєва, скандуючи "Традиційна родина – велика Україна!" і "Одна раса, одна нація, одна Батьківщина – це Україна!"²²

Рисунок 1. "Марш за традиційні цінності" у Миколаєві, 15.07.2017.

²¹ Всі разом!, Півтисячі людей підписали Резолюцію учасників фестивалю "Всі разом – за сім'ю!", 08.06.2017, vsirazom.ua.

²² Inshe.tv, Наш ответ на прайды: в Николаеве прошел Марш за традиционные ценности, 15.07.2017, inshe.tv.

Суперечливе сучасне ставлення українців до ЛГБТ добре ілюструють результати опитування мешканців Києва, що було проведене Центром досліджень та комунікацій "Active Group" у квітні цього року: 38% респондентів були готові дозволити або радше дозволити, а 57% – бажали би заборонити або радше заборонити проведення у столиці "гей-параду"; водночас, обмеження свободи мирних зібрань в Україні підтримали лише біля 26% опитуваних.²³ Соціологічне дослідження, проведене у 2017 році Центром "Нова Європа" та Фондом ім. Фрідріха Еберта спільно з компанією GfK Ukraine серед молодих українців віком від 14 до 29 років показало, що не бажали бачити гомосексуалів серед своїх сусідів 40% опитуваних.²⁴

Хоча в Україні поступово з'являються бізнеси, що відкрито позиціонують себе як дружні до ЛГБТ, як виявило журналістське розслідування, вони, здебільшого, обмежуються невеликими кафе, ресторанами, магазинами або іншими підприємствами сфери обслуговування.²⁵ Переважна більшість українських підприємств і компаній не мають і не дотримуються політики просунення толерантності та рівності, і схильні радше дослуховуватися до претензій гомофобних споживачів, ніж брати до уваги інтереси та проблеми ЛГБТ спільноти. Наприклад, керівництво Київського метрополітену відреагувало на скарги щодо розміщення реклами тестів на ВІЛ, де були зображені одностатеві пари, проханням до рекламного агентства "більш ретельно та обачливо підходити до підбору рекламних сюжетів для розміщення".²⁶ Журналісти мейнстрімових ЗМІ, здебільшого, дотримуються досить фахових

²³ Шедловський В., *Кияни проти обмеження мирних зібрань хоча й не підтримують проведення гей параду*, 18.05.2017, Active Group, new.activegroup.com.ua.

²⁴ Дзеркало тижня, *Молоді українці найбільше ненавидять наркоманів, колишніх зеків, гомосексуалів та циган*, 27.11.2017, dt.ua.

²⁵ Горчинская С., *Эффект радуги. Как украинский бизнес поддерживает ЛГБТ*, 30.07.2017, charitum.com.

²⁶ Гей-альянс Україна, *Администрация Киевского метрополитена приняла сторону гомофобов, узревших в рекламе тестов на ВИЧ "пропаганду гомосексуализма"*, 06.03.2017, uropau.org.

стандартів у своїх публікаціях на ЛГБТ тематику, хоча й досі трапляються відверто упереджені та гомофобні публікації, особливо в інтернет-виданнях.²⁷

Моніторинг преси та соціальних мереж в Інтернеті показує, що ЛГБТ тематика в Україні поступово стає звичною частиною суспільного дискурсу, все більше людей усвідомлюють реальну природу проблем, з якими стикаються ЛГБТ у своєму житті, та потребу їх вирішення. Події навколо розфарбування київської Арки дружби народів у веселковій кольорі під час Євробачення 2017 (радикальні націоналісти зупинили цю акцію, і арка залишилася розфарбованою тільки частково) наочно продемонстрували, що ЛГБТ символіка у переважній більшості суспільно-активних українців викликає значно менше роздратування, ніж недолугі спроби боротьби з нею. Як зауважив відомий журналіст Павло Казарін, "Заперечення, гнів, торги, депресія, прийняття. У кожному випадку суспільство проходить через ці чотири класичні стадії адаптації до нової реальності. Так було з гендерним питанням, потім з расовим. [...] Це битва між минулим і майбутнім. Між забобонами і знанням. Між мракобіссям і логікою розвитку людства. По один бік цих барикад стоїть "партія минулого", а по інший – "партія майбутнього". І ми всі розуміємо, який з цих двох таборів приречений перемогти".²⁸ Переможниця Євробачення 2016 відома українська співачка Джамала знову підтвердила свою підтримку ЛГБТ спільноти, заявивши: "Ми маємо цінувати людей незалежно від національності, віросповідання та сексуальної орієнтації".²⁹

Напередодні проведення Євробачення Центр "Наш світ" розмістив у декількох районах Києва десяток бігбордів на підтримку запровадження одностатевого партнерства в Україні. На нашу думку, дуже показовим є те, що за місяць, який ці великі та помітні плакати провисіли без будь-якої охорони над досить людними автотрасами,

²⁷ Див., наприклад, Маннанов А., *НХЛ: атака с черного хода*, 12.08.2017, sportarena.com.

²⁸ Павел Казарин, 28.04.2017, www.facebook.com.

²⁹ Кацун Ю, *Джамала: Если у тебя есть свое мнение – ты враг. Это очень огорчает*, Комсомольская правда в Украине, 23.02.2017, kp.ua.

лише один з них був пошкоджений, а до київської влади не надходило будь-яких скарг з приводу їх розміщення.

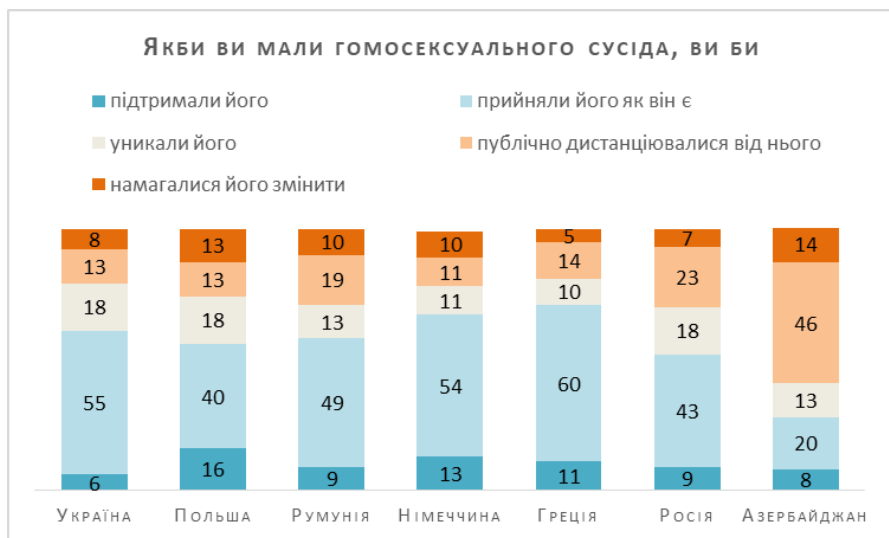
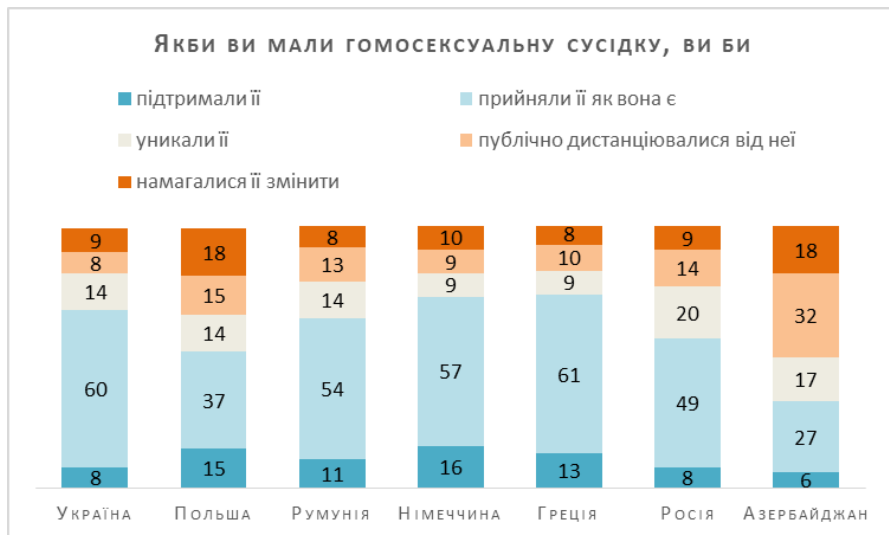

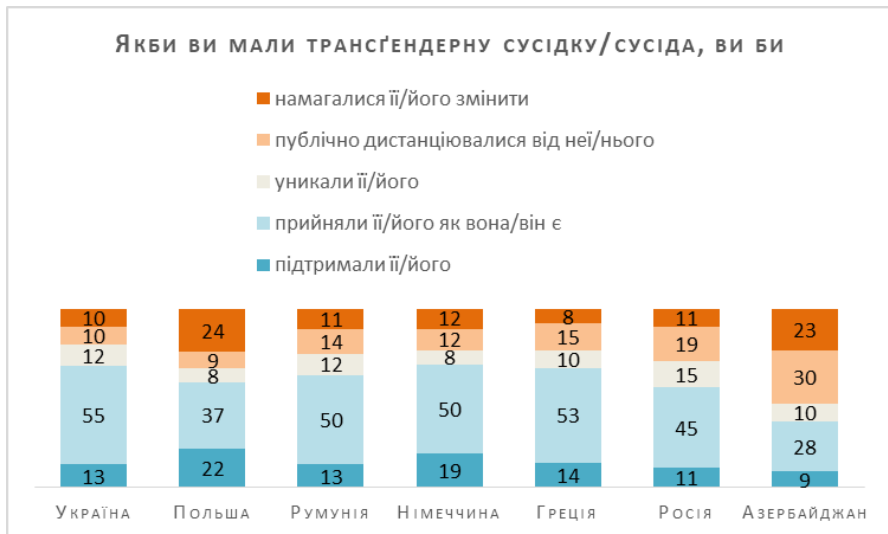
Рисунок 2. Плакат Центру "Наш світ" на одній з київських вулиць, травень 2017.

Вочевидь, ЛГБТ питання не викликають будь-яких сильних почуттів у переважної більшості українського суспільства, що підтверджується результатами глобального опитування громадської думки щодо ставлення до сексуальних і ґендерних меншин, яке було здійснене у 2016 році найбільшою світовою ЛГБТ організацією ILGA (The International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans, and Intersex Association) у співпраці з аналітичною компанією RIWI Corp.³⁰ Якщо порівняти результати цього дослідження для України та інших країн Європи, то

³⁰ ILGA, *Minorities Report 2017: attitudes to sexual and gender minorities around the world*, 2017, ilga.org.

умовний рівень суспільної гомофобії/трансфобії в Україні радше подібний до країн-членів ЄС, ніж до таких пострадянських країн як Росія та Азербайджан (див. діаграми нижче).

Підтримку ЛГБТ спільноті висловлюють і надають все більше організацій громадянського суспільства – так, наприклад, мариупольська арт-платформа "ТЮ!", проект ГО "Розвиток Приазов'я", у серпні 2017 року провели у своєму місті масову публічну акцію на підтримку фестивалю "Одеса Прайд 2017".³¹ Цікавим і примітним є зізнання Анастасії Сердюк, яка активно публікує статті на ідеологічну тематику у виданнях ультраправих організацій Цивільний корпус "Азов" та сформованої на його основі партії "Національний корпус": "Суспільство ще зможе стерпіти запровадження "одностатевих партнерств" (без права всиновлення)".³² Вочевидь, описуване у її статті українське суспільство відображає радше ідеологізований погляд українських ультраправих політичних сил на нього, ніж об'єктивну картину, сформовану на соціологічно вірогідних дослідженнях громадської думки, – однак, навіть це уявне правоконсервативне українське суспільство виглядає для авторки як таке, що, у принципі, вже готове до визнання одностатевих партнерств. В цілому, ми згодні з такою думкою.

³¹ Платформа ТЮ, 13.08.2017, facebook.com.

³² Сердюк А., *Протистояння з ліво-лібералами і політичні рейтинги*, 27.11.2017, nationalcorps.org.

4. ЦЕРКВИ ТА РЕЛІГІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ

За винятком УПЦ (МП), у 2017 році центральне керівництво українських церков утримувалося від активного обговорення ЛГБТ питань, обмежуючися закликами до підтримки "традиційної родини" та протестами проти запровадження в українському законодавстві термінів "сексуальна орієнтація" і "гендер".³³ Ця кампанія поширилася також і в регіонах – так, із закликом проти ратифікації Стамбульської конвенції виступила не тільки Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій (ВРЦіРО), але й Волинська Рада Церков і релігійних організацій, звертаючись до народних депутатів України від Волинської області.³⁴

У 2017 році лише глава УПЦ Московського патріархату митрополит Онуфрій звернувся до міської влади Києва із закликом не допустити проведення Маршу Рівності або подібних до нього заходів у столиці;³⁵ решта керівників провідних релігійних об'єднань України у своїй протидії Маршу покладалася радше на молитву та Божу допомогу, ніж на адміністративні важелі – як ось, наприклад, Рада Євангельських Протестантських Церков України, що ухвалила відповідне рішення 14 червня.³⁶

Маршу Рівності в Одесі, однак, вже традиційно передувала прес-конференція місцевих священнослужителів різних конфесій, на якій вони, як завжди, звернулися до міської влади з проханням заборонити

³³ Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій, *Рада Церков пояснила депутатам свої зауваження до Стамбульської Конвенції*, 07.03.2017, vrciro.org.ua.

³⁴ Волинська єпархія УПЦ Київського Патріархату, *Звернення ВРЦ щодо ідеології одностатевих відносин*, 16.08.2017, pravoslavivolydni.org.ua.

³⁵ Українська Православна Церква, Синодальний Інформаційно-просвітницький відділ УПЦ, *Звернення Предстоятеля УПЦ до вірних чад та до представників Київської міської влади щодо спроб провести у Києві акції з пропагандою статевого пороку*, 14.06.2017, news.church.ua.

³⁶ Рада Євангельських Протестантських Церков України, *Просимо церкви долучитися до посту і молитви*, 14.06.2017, gercu.org.

проведення фестивалю "Одеса Прайд 2017", частиною якого є Марш.³⁷ У минулі роки одеська мерія завжди намагалася виконати такий наказ, але цьогоріч проігнорувала звернення духовенства, якому довелося задовільнитися лише організацією альтернативної ходи "за традиційну родину".

Загальні настрої керівництва українських церков та багатьох релігійних активістів щодо поточної державної політики стосовно ЛГБТ питань озвучив у своєму Фейсбуку відомий релігієзнавець Юрій Чорноморець: "Коли ця влада була опозицією, то гарантувала ВРЦіРО (представляє 95% вірних), що у нас буде як у Польщі, як в Угорщині – ми будемо йти в ЄС, але при цьому будемо мати пріоритетом збереження родини, благо дітей, але не будемо приймати західну культуру повного релятивізму, із усіма її ідеологічними розширеними тлумаченнями прав людини. Так, українські церкви політики просто "кинули"".³⁸

В Українському Католицькому університеті (УКУ) – головному науково-богословському навчальному закладі Української греко-католицької церкви – третій рік поспіль тривав скандал з приводу надмірно ліберальних, на думку консервативних кіл всередині УГКЦ, поглядів та дій деяких викладачів і студентів цього вишу. У 2016 році віце-ректор УКУ, відомий радянський дисидент Мирослав Маринович, навіть написав листа, в якому звертався до вищих ієрархів УГКЦ щодо кампанії з дискредитації університету: "Так, в УКУ працюють і вчаться далеко не святі люди. Тому наперед можна сказати, що тут і надалі на жаль, можуть траплятися випадки невірства, агресивні щодо Церкви вибрики, з чим ми завжди боролися й будемо боротися. Ми можемо щось не розуміти у властивій ідентичності УКУ, а тому розраховуємо на дружні поради й підказки. Але ми не сміємо вернутися в "показушне" минуле і намагатися виглядати, а не бути. Лицемірство не є чеснотою".³⁹ Вочевидь, зусилля керівництва університету

³⁷ Таймер, *Священнослужители против ЛГБТ-парада в Одессе: это грех и мерзость перед Богом*, 08.08.2017, timer-odessa.net.

³⁸ Юрій Павлович Чорноморець, 17.06.2017, facebook.com.

³⁹ Zaxid.net, *Йде брудна й цинічна кампанія з рейдерського захоплення УКУ. Мирослав Маринович про атаку на УКУ*, 09.08.2016, zaxid.net.

захистити свободу наукової думки та права на вільне вираження своїх поглядів були не надто ефективними: зокрема, народний депутат України журналіст Сергій Лещенко повідомив, що йому та його колезі Мустафі Найєму не було продовжено контракт на викладання в УКУ: "Після того, як ми стали депутатами, нас з Мустафою покликали читати курс, і ми читали його два роки. Зараз контракт не продовжено. Через дивні причини – через те, що ми, скажімо, брали участь в ЛГБТ-прайді. Це послужило причиною контракт зупинити".⁴⁰

⁴⁰ Телеканал Прямий, "Кисельов. Авторське". Гість програми – журналіст Сергій Лещенко, 25.12.2017, youtube.com.

5. ЛГБТ спільнота

У цьому році продовжилася тенденція швидкого підвищення активності та видимості української ЛГБТ спільноти, яка стала очевидною вже у минулому році. Після дуже успішного попереднього Маршу Рівності у Києві, кількість учасників цього річного маршу виросла вдвічі – від 2,5 (за оцінками поліції) до 3,5 тисяч осіб (за оцінкою організаторів маршу); аналогічно, одеський Марш Рівності у цьому році також налічував приблизно вдвічі більше учасників (понад 100), ніж у минулому (50-70). Центр "Наш світ" та інші активні ЛГБТ організації стикаються з великою кількістю прохань та пропозицій з боку ЛГБТ спільноти по всій Україні щодо участі в їхній діяльності; головною перешкодою для розширення ЛГБТ активізму є лише брак коштів на утримання потрібної інфраструктури та постійного оплачуваного персоналу.

Рисунок 3. На київському Марші Рівності 2017 вперше з'явилася карнавальна платформа.

Зростання активності та видимості ЛГБТ спільноти проявилось, зокрема, у підвищенні кількості та чисельності різноманітних заходів не тільки у столиці, але й у багатьох регіонах: зокрема, таких, як публічні акції на підтримку ЛГБТ та захист їхніх прав; круглі столи та тренінги з ЛГБТ тематики для різного роду фахівців (поліцейських, шкільних психологів, журналістів, медиків тощо); лекцій та зустрічей із зацікавленою публікою; поширенням руху батьків ЛГБТ дітей і таке інше. Все більше з'являлося заходів на ЛГБТ тематику, організаторами та учасниками яких були не ЛГБТ або, принаймні, не тільки ЛГБТ, але й інші організації та активісти громадянського суспільства – наприклад, 7 лютого 2017 року громадська організація “Гендерний клуб Дніпро” спільно з фондом підтримки малих ініціатив “Allies in Action”, оголосила конкурс журналістських матеріалів “ЛГБТІ та медіа: крок на зустріч”,⁴¹ а 19 лютого провела тренінг для журналістів з підвищення толерантності та ознайомлення з проблемами реалізації прав ЛГБТІ людей.⁴²

Всі провідні ЛГБТ організації України у 2017 році успішно продовжували свою діяльність. Зокрема, 21 березня Центр “Наш світ” провів у Києві конференцію “Одностатеве партнерство в Україні: сьогодні та завтра”, в якій взяли участь близько ста учасників: ЛГБТ активісти, правозахисники, члени інших українських та міжнародних громадських організацій, представники академічних кіл, журналісти тощо з усієї України.⁴³ Він також провів низку круглих столів зі зміцнення діалогу між громадянським суспільством, органами місцевого самоврядування та Національною поліцією у питаннях запобігання дискримінації та злочинам на ґрунті ненависті у таких містах як Запоріжжя, Чернівці, Одеса, Херсон, Дніпро, Харків, Житомир.

ГО “Інсайт” у 2017 році провело Фестивалі Рівності у дуже складних для ЛГБТ активізму містах – Запоріжжі та Маріуполі, – де діє багато

⁴¹ Гендерний Клуб Дніпро, 07.02.2017, facebook.com.

⁴² Там само, 19.02.2017.

⁴³ Центр “Наш світ”, Конференція «Одностатеве партнерство в Україні: сьогодні та завтра» (Київ, 21 березня 2017 р.), gay.org.ua/conference2017.

радикальних ультраправих угруповань, які без вагань вдаються до насильства у спробах зашкодити будь-яким ЛГБТ заходам. Суттєвою допомогою для української трансгендерної спільноти можна назвати проведення цієї організації у Києві тренінг для лікарів з багатьох регіонів України щодо медичної допомоги транс-людям.⁴⁴

Миколаївська Асоціація ЛГБТ "ЛІГА", яка залишається найбільш активною та помітною регіональною ЛГБТ організацією України, у 2017 році відзначилася проведенням Днів рівності та гордості у Миколаєві, Одесі та Херсоні, що включали цілу низку різноманітних культурних, просвітницьких, правозахисних та інших заходів.⁴⁵ Дуже корисним щодо задоволення потреб ЛГБТ спільноти та розбудови стосунків з широким суспільством можна назвати семінар для спеціалістів Департаменту освіти та науки Одеської міськради на тему "Особливості роботи з ЛГБТ-підлітками".⁴⁶ Асоціацією було проведено також семінари для українських ЛГБТ-сімей, соціальних працівників, що працюють з ЛГБТ-сім'ями, та для лікарів Херсонщини й Миколаївщини⁴⁷ – взагалі, різке збільшення саме таких заходів, на яких представники місцевих ЛГБТ спільнот зустрічаються та налагоджують зв'язки з різного роду фахівцями, працівниками державних органів, представниками організацій громадянського суспільства тощо стало характерною ознакою сучасного стану ЛГБТ активізму в Україні. На наших очах відбувається процес інтеграції ЛГБТ спільноти у суспільно-політичне життя України.

"Гей-альянс Україна" у 2017 році підтримував діяльність своїх квір-хоумів (центрів для місцевої ЛГБТ спільноти) у Києві, Вінниці та Житомирі, на базі яких було проведено багато різноманітних заходів, а також був одним з головних організаторів Фестивалю квір-культури

⁴⁴ Інсайт, *Рік Інсайту: що ми встигли зробити для вас у 2017*, insight-ukraine.org.

⁴⁵ Асоціація ЛГБТ "ЛИГА", *Дни равенства и гордости в Одессе. Взгляд изнутри*, 2017, lgbt.com.ua.

⁴⁶ Асоціація ЛГБТ "ЛИГА", *Семинар на тему "Особенности работы с ЛГБТ-подростками"*, 2017, lgbt.com.ua.

⁴⁷ Асоціація ЛГБТ "ЛІГА", *Створено першу в Україні мережу лікарів, що допомагають ЛГБТ-сім'ям*, 2017, lgbt.com.ua.

"Одеса-прайд 2017", який включав, зокрема Марш Рівності у цьому місті. Також "Гей-альянс Україна" фінансував публікацію наразі єдиного періодичного ЛГБТ видання в Україні, газети (фактично, журналу) *Stonewall*.⁴⁸ Колона Маршу Рівності в Одесі (близько 140 учасників) зуміла пройти лише декілька сотень метрів, після чого наштовхнулася на кордон агресивних гомофобних молодиків. Побойуючись насильства з їхнього боку, поліція не дозволила учасникам Маршу рухатися далі, та, зрештою, вивезла їх автобусами до безпечного місця.⁴⁹

Рисунок 4. Початок Маршу Рівності 2017 в Одесі.

Високий рівень агресії з боку праворадикальних націоналістичних угруповань, які, як вже було відзначено вище, останніми роками перейшли до тактики постійного залякування та перешкоджання діяльності ЛГБТ організацій та окремих активістів, лишається суттєвою

⁴⁸ Гей-альянс Україна, Газета "*Stonewall*", upogau.org/uk/gazeta-stonewall.

⁴⁹ Корреспондент.net, *В Одесі пройшов ЛГБТ-марш*, 13.08.2017, korrespondent.net.

проблемою для розвитку українського ЛГБТ руху. Всі помітні публічні акції, а також багато закритих ЛГБТ заходів у 2017 році супроводжувалися погрозами та нападами з боку такого роду груп, а поліція у таких випадках далеко не завжди реагувала спритно, адекватно та професійно. З дуже агресивною поведінкою, вочевидь, радикально-націоналістичних угруповань стикнулися у цьому році учасники більшості публічних ЛГБТ заходів, зокрема, київського та одеського Маршів Рівності, акції до Міжнародного дня боротьби з гомофобією та трансфобією у Харкові,⁵⁰ Фестивалю Рівності у Запоріжжі,⁵¹ Маршу проти дискримінації у Херсоні⁵² тощо. Оскільки, судячи по заявах і документах багатьох праворадикальних груп, боротьба проти ЛГБТ активізму стає однією з їхніх провідних програмних цілей, слід очікувати, що агресивно-гомофобна політика з їхнього боку триватиме і у близький перспективі.

За нашою оцінкою, з усіх провідних українських ЛГБТ організацій найбільш успішно та динамічно розвивав свою діяльність у 2017 році Запорізький обласний благодійний фонд "Гендер Зед". Крім декількох публічних акцій на захист прав ЛГБТ і пропагування толерантності та рівності, вони провели цілу низку різного роду тренінгів та круглих столів для журналістів, шкільних психологів, правоохоронців, медиків, тренерів з питань СОГІ, соціальних працівників тощо.⁵³

Після значного скорочення фінансування іноземними та міжнародними донорами проектів по попередженню та протидії епідемії ВІЛ та інших інфекцій, що передаються статевим шляхом, ГО "АЛЬЯНС.ГЛОБАЛ" залишається провідною організацією з надання послуг гей-спільноті у цій сфері.

⁵⁰ РБК-Україна, *Міжнародний день боротьби з гомофобією: В Харкові спалили прапор ЛГБТ та напали на поліцейських*, 18.05.2017, styler.rbc.ua.

⁵¹ 112 Україна, *Напад на фестивалі ЛГБТ у Запоріжжі: 17 затриманих, потерпілих шпиталізували*, 01.10.2017, 112.ua.

⁵² Факти, *Напад на Марш ЛГБТ у Херсоні: учасникам не дали пройти 100 метрів*, 17.05.2017, fakty.ictv.ua.

⁵³ ЗОБФ "Гендер Зед", *Новости "Гендер Зед"*, genderz.org.ua.

Рисунок 5. Райдужний флешмоб ЗОБФ "Гендер Зед" на Майдані Героїв, навпроти облдержадміністрації, 06.05.2017.

У 2017 році вони підтримували свою мережу пунктів швидкого тестування у Києві, Чернігові, Полтаві та Білій Церкві, провели низку тренінгів для місцевих ЛГБТ спільнот у різних містах України, а представник цієї організації Андрій Чернишев був обраний до складу Національної ради з питань протидії туберкульозу та ВІЛ-інфекції/СНІДу – міжгалузевого координаційного органу, який очолює віце-прем'єр-міністр України з гуманітарних питань. Це стало можливим завдяки тому, що у квітні 2017 року український уряд ухвалив постанову, згідно якої у складі Національної ради обов'язково має бути присутнім представник груп підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ. Андрій Чернишев переконливо переміг при обранні представника цієї групи серед 38 неурядових організацій, що працюють у цій сфері.

ВБО "Точка опори" продовжувала створення Індексу корпоративної рівності, присвяченого моніторингу політики рівності та недискримінації в українських компаніях, підтримувала сервіс

"Дружній доктор" для ЛГБТ спільноти, була одним з організаторів Маршу Рівності у Києві, провела "Національне дослідження шкільного середовища" щодо проблем, з якими стикаються ЛГБТ учні та учениці в українських школах, тренінг "Профілактика стигми та дискримінації до представників ЛГБТ-спільноти серед медичних працівників", майстер-класи для журналістів, які пишуть на тему ЛГБТ, у Києві, Полтаві та Львові тощо.

Рисунок 6. Учасниці та учасники круглого столу, проведеного БІ Tergo, Інститутом психології НАПН України та Українською асоціацією організаційних психологів та психологів праці.

Дуже успішно у 2017 році розвивалася діяльність Батьківської ініціативи Tergo, яка об'єднує батьків ЛГБТ дітей та спирається на ресурси "Точки опори". У 2017 році вони поширили свою роботу на декілька нових регіонів України, провели низку зустрічей батьків ЛГБТ дітей, тренінг для шкільних психологів. У грудні 2017 року спільно з Інститутом психології імені Г.С. Костюка НАПН України, Українською асоціацією організаційних психологів та психологів праці, Tergo

провела круглий стіл на тему "Психологія спільноти ЛГБТ: наукові дослідження, результати, проблеми, перспективи", в якому взяли участь більше шістдесят науковців, представників факультетів психології та соціології всіх провідних вищих навчальних закладів столиці та представники громадських ЛГБТ організацій.⁵⁴

Київський Марш Рівності виявив нову проблему, яка, вочевидь, віддзеркалює процес зростання та ускладнення українського ЛГБТ руху: початок політико-ідеологічного розмежування всередині нього. Якщо переважна більшість учасників маршу йшла під ліберально-демократичними та патріотичними гаслами, невелика кількість демонстрантів маршувала під лозунгами, характерними радше для лівих радикалів та анархістів.⁵⁵ Будучи інтегральною частиною українського суспільства, вітчизняна ЛГБТ спільнота почала демонструвати різноманітність ідеологічних уподобань та підходів до вирішення своїх проблем, що, в цілому, відповідає тим процесам, які відбуваються зараз у нашій країні.

Рисунок 7. Один з суперечливих плакатів на київському Марші Рівності 2017.

⁵⁴ TERGO, 05.12.2017, facebook.com.

⁵⁵ Українські новини, Організатори "маршу рівності" відмовилися цензурувати плакати і гасла учасників акції, 19.06.2017, ukanews.com.

6. НАСИЛЬСТВО, ДИСКРИМІНАЦІЯ ТА ІНШІ ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛГБТ⁵⁶

Центром "Наш світ" у 2017 році було задокументовано 226 випадків дій на ґрунті гомофобії/трансфобії, дискримінації, а також інших порушень прав ЛГБТ в Україні. У 20 кейсах йшлося про події, що відбулися у 2016 році, решта – 206 випадків – трапилися у 2017.

Таблиця 1. Регіональний розподіл кейсів, задокументованих у 2017 році.

Регіон	Кількість кейсів
Київ і область	57
Харків і область	34
Дніпро і область	26
Одеса	22
Запоріжжя і область	13
Житомир і область	12
Львів і область	9
Донецька область (контрольована Україною)	8
Черкаси і область	8
Херсон	5
Вінниця	4
Рівне і область	4
Суми і область	4
Полтава і область	3
АР Крим (окупована РФ)	2
Донецька область (окупована РФ)	2
Ужгород	2
Івано-Франківськ і область	2
Луганська область (контрольована Україною)	2
Тернопіль	2
Чернівці	2
Луцьк	1

⁵⁶ У цьому розділі кількість задокументованих порушень прав ЛГБТ може перевищувати кількість кейсів, тому що у деяких випадках було порушено більш ніж одну сферу прав.

Миколаїв	1
Чернігівська область	1
Усього	226

Найчастіше від гомофобної / трансфобної агресії, дискримінації та інших порушень страждають представники ЛГБТ-спільнот крупних міст, де вони є найбільш видимими: Київ, Харків, Одеса, Дніпро і Запоріжжя.

Дії на ґрунті ненависті до ЛГБТ

Дії на ґрунті гомофобії /трансфобії та мова ворожнечі з боку осіб, не наділених офіційною владою, були відзначені у 172 кейсах. 99 із них (13 – у 2016 році, і 86 – у 2017) можна охарактеризувати як *злочини ненависті*, а 71 (1 – у 2016 р. і 70 – у 2017 р.) – як *інциденти ненависті*. У 7 випадках були зафіксовані прояви *мови ворожнечі*. (Виділені курсивом терміни наведені відповідно до класифікації БДІПЛ/ОБСЄ).

Були відзначені такі види порушень (див. таблицю 2):

Таблиця 2. Кількість різних видів порушень прав ЛГБТ у 2017 році.

Види порушень	Кількість кейсів
образи, приниження людської гідності, погрози	134
фізичне насильство різного ступеня тяжкості	92
гомофобія / трансфобія в сім'ї	27
незаконне збирання, розголошення (або загроза розголошення) конфіденційної інформації	25
вимагання та шантаж	22
грабіж	15
розбій	7
збиток майну	7
гомофобні написи / заклики	6
перешкоджання мирній акції	6

погрози зброєю та її застосування	3
шахрайство	2
напади на ЛГБТ-центри або акції	2
наси́льство сексуального характеру	1
образливі висловлювання	1
спроба пограбування	1
спроба позбавити батьківських прав	1
викрадення людей	1
тортури або нелюдське поводження	1

Більшість дій на ґрунті гомофобії / трансфобії у 2017 році можна поділити на декілька основних груп:

- Напади праворадикальних або інших гомофобних угруповань на мірні ЛГБТ акції, ком'юніті-центри або заходи, а також на окремих ЛГБТ активістів.
- Злочини корисливого характеру, коли зловмисники цілеспрямовано шукають жертв серед ЛГБТ, хоча особисто можуть і не мати упередженого ставлення до цієї групи, розраховуючи на те, що гомосексуали є легкою здобиччю.
- Дії на ґрунті побутової гомофобії/трансфобії, коли традиційні суспільні забобони стають причиною проявів різного роду агресії до пересічних гомосексуальних або трансґендерних осіб. Це може спостерігатися з боку сусідів, знайомих чи зовсім незнайомих осіб, котрим просто здалося, що людина своїм виглядом чи поведінкою не відповідає певним "традиційним стандартам". Нерідко продовженням такої агресії може стати банальне пограбування, що ускладнює подальшу релевантну кваліфікацію такого злочину з боку правоохоронних органів.

У зв'язку з цим, варто окремо згадати про гомофобію/трансфобію в сім'ї, тому що наслідки від проявів такої агресії часто набагато негативніші, ніж з боку незнайомих осіб: по-перше, тому, що жертві (часто, це підлітки або молоді люди, які залежать від своєї сім'ї) нема куди подітися, по-друге, цей процес цькування може бути дуже тривалим, що викликає певні психологічні проблеми навіть у вольової

людини, і по-третє, це відбувається з боку найближчих людей, від яких людина вправі чекати на розуміння та підтримку.

Кейс 1060

22 жовтня 2017 року, близько 9-ї години увечері, двоє невідомих чоловіків, які назвали себе активістами Радикальної партії України, напали на ЛГБТ активіста Олександра біля його будинку у Києві. Вони побили постраждалого та порізали його руку ножом, намагаючись випитати у нього прізвища, адреси, номери телефонів відомих йому ЛГБТ активістів, місця та дати майбутніх ЛГБТ акцій. Постраждалий звернувся за медичною допомогою та подав заяву про злочин до поліції. Після цього йому телефонували невідомі з погрозами; також гомофобні погрози з'явилися за тиждень після нападу на стінах його під'їзду. Він був вимушений виїхати з Києва. На момент складання цього звіту, поліція не знайшла підозрюваних у скоєнні цього злочину.

Рисунок 8. Ножове поранення ЛГБТ активіста Олександра (кейс 1060).

Кейс 1013

На початку вересня 2017 року, після анонсу програми Форуму Видавців 2017 у Львові, який містив презентацію книжки Лариси Денисенко “Майя та її мами”, що розповідає про одностатеву сім’ю, Ілля, організатор заходу, його колеги та члени родини почали отримувати повідомлення, що містили погрози. Зокрема, вони отримали листа, у якому 17 маловідомих правих організацій висловлювалися проти презентації книжки “Майя та її мами” і погрожували її зривом. Форум був вимушений відмовитися від презентації. Зараз цю справу розслідує Управління СБУ у Львівській області.

Кейс 1022

У вересні 2017 року потерпілий з кількома іншими чоловіками повертався автомобілем додому у м. Горлівка, що знаходиться на окупованій РФ частині Донецької області. Неподалік міста їх зупинила т.зв. "військова поліція" окупаційної адміністрації – двоє чоловіків, озброєних автоматами. Вони наказали всім вийти з машини, перевірили документи пасажирів і водія, обшукали автомобіль, а потім і всіх присутніх. Вивчаючи зміст смартфона постраждалого, вони знайшли декілька фотографій гомоеротичного змісту, після чого почали грубо ображати потерпілого, допитувати у нього, де він працює, де живуть його батьки, чи знають його друзі про його гомосексуальну орієнтацію і таке інше. Погрожуючи кинути потерпілого "на підвал" (тобто, беззаконно ув'язнити у нелюдських умовах, в яких російська окупаційна влада тримає заарештованих осіб), нападники забрали у постраждалого всі гроші та зрештою відпустили його, наказавши більше їм не попадатися.

Кейс 1023

1 липня 2017 року потерпіла зі своїми друзями відпочивала у гей-клубі у м. Дніпро. Вранці вони пішли з клубу до супермаркету, і помітили, що за ними йдуть двоє невідомих. Коли вони вийшли з супермаркету, невідомі підійшли до них і почали викрикувати образи. Зрештою, вони дістали зброю (пістолет та ніж), одного з друзів потерпілої побили, у самої потерпілої вкрали сумку, золото та телефон. Постраждалі звернулися до поліції з заявою про скоєння злочину.

Кейс 1024

1 червня 2017 року, після закінчення Маршу Рівності в Одесі, на одній з вулиць неподалік від місця проведення маршу на потерпілого та трьох його друзів напали 4 молодики з криками "А, ось і вони!" Одна подруга постраждалого встигла втекти, а правопорушники завдали один удар постраждалому, після чого той впав, та два удари його товаришу. Постраждалий ідентифікує себе трансґендерним чоловіком, але виглядає досить фемінно. Тому один з нападників вибачився і допоміг йому підвестися. Потім нападники втекли. Постраждалі не стали звертатися за допомогою до поліції, тому що не вірять у ефективність такого звернення.

Кейс 1029

Постраждалий чоловік 29 років, мешканець Кривого Рогу, познайомився у соціальній мережі "ВКонтакте" з хлопцем, що назвався Сергієм, який 1 травня 2017 року запросив його на вечірню прогулянку. Під час прогулянки до них підійшли 5 чоловіків, які попросили сигарету. Сергій знав їх, і дав їм сигарету. Проте за мить відбувся напад: двоє хлопців тримали потерпілого, третій бив, інші погрожували, викрикували гомофобні образи та фотографували потерпілого. У потерпілого забрали 400 гривень, після чого відпустили. Потерпілий отримав сильне психологічне потрясіння і більше року майже ні з ким не спілкується, адже до цього знайомився з друзями та партнерами переважно у соціальних мережах, бо інакше не вміє.

Кейс 1034

30 вересня 2017 року о 16:00 в Запоріжжі в арт-центрі "Лофт" повинен був початися Фестиваль Рівності, коли близько сотні людей в масках заблокували вхід до будівлі арт-центру. Наталія та її партнерка прийшли на захід. Біля головного входу їх зустріла група молодиків. Вони почали запитувати у глузливій формі дівчат: "ви дівчата чи хлопці?" Після отриманої відповіді молодики відповіли, що їм пощастило, адже дівчат вони не б'ють, але на територію заходу вони їх все одно не пропустять. Дівчата повернулися і пішли у протилежному напрямку. Через декілька метрів їх оточила група з 8-10 агресивно налаштованих дівчат, які почали вигукувати "Ви що, лесбійки?", після чого група з 5-6 осіб накинулася на партнерку Наталії та почала її бити.

Дівчина упала на землю. В цей час Наталію тримали інші нападниці. Коли вона почала вириватися, її також побили, внаслідок чого вона отримала травму голови та чисельні забої. Партнерка Наталії також отримала подряпини. Загалом, у сутичках постраждало 4 особи: пара відвідувачок заходу та двоє організаторок. Потерпілими було подано заяву до поліції. На даний момент справа проходить за статтею 296 ч. 2 ККУ "Хуліганство вчинене групою осіб".

Рисунок 9. Жертви гомофобного нападу на Фестивалі Рівності у Запоріжжі, 30.09.2017.

Стосунки з правоохоронними органами

У 26 кейсах було повідомлено про порушення з боку правоохоронних органів. Найчастіше поліцейські порушували такі права (див. таблицю 3):

Таблиця 3. Порушення прав ЛГБТ у 2017 році з боку правоохоронних органів.

Порушені права (якими діями)	Кількість
Ефективні засоби правового захисту (неналежне виконання функцій по захисту прав, відмова у захисті прав)	18

Дискримінація (образи, приниження людської гідності, погрози, упереджене ставлення)	8
Повага до приватного життя (незаконне збирання, розголошення, або загроза розголошення конфіденційної інформації)	4
Свобода і особиста недоторканність (вимагання хабаря, порушення процесуальних норм, образи, приниження людської гідності, погрози, перевищення влади і службових повноважень)	4
Мова ворожнечі (гомофобні написи / заклики)	1

Як і в попередні роки, основним порушенням з боку поліції залишається неналежне реагування на звернення за захистом з боку ЛГБТ. Це полягає у відмові працівників поліції приймати заяви про правопорушення або вносити в них суттєво важливі свідчення потерпілих про гомофобний/трансфобний мотив порушників. З боку слідчих, це намагання звести розслідування правопорушень, що мають ознаки злочинів на ґрунті ненависті, до зручного для них хуліганства або нанесення тілесних ушкоджень тощо, а також затягування розслідувань та закриття проваджень з причини нібито неможливості встановлення осіб правопорушників.

Не пішло в минуле й зневажливе дискримінаційне ставлення деяких представників правоохоронних органів до ЛГБТ. У першу чергу, це стосується старих кадрів, а надто слідчих; з боку нової патрульної поліції така поведінка зустрічається значно рідше.

Кейс 909

29 травня 2017 року, близько 5-ї години увечері, двоє хлопців (24 і 26 років) цілувалися у відлюдному закутку на Гідропарку – традиційному місці зустрічі геїв у Києві – коли на них напали троє чоловіків приблизно їхнього віку. Нападники побили та пограбували постраждалих, вигукуючи гомофобні образи. У одного з жертв нападу залишився мобільний телефон, яким він негайно викликав поліцію. Патрульна поліція діяла швидко та затримала нападників на мосту через протоку Дніпра.

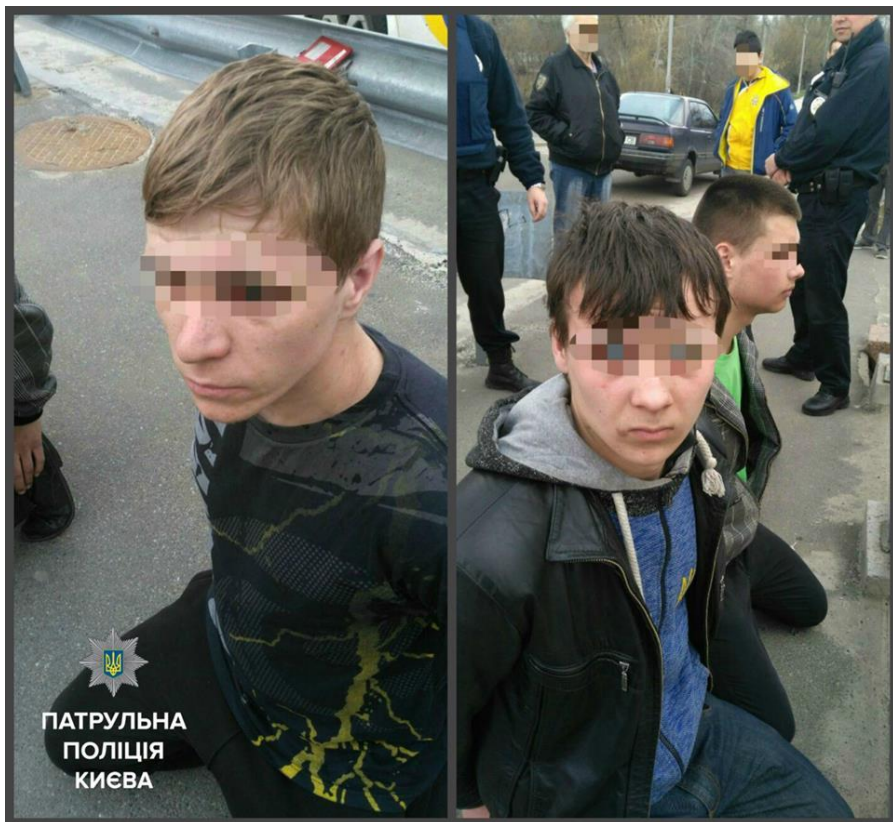

Рисунок 10. Затримані поліцією нападники на геївську пару у Гідропарку, Київ, 29.05.2017.

Одного з постраждалих госпіталізували з множинними забоями та підозрою на перелам ребер. Того самого вечора, близько пів на десяту, до постраждалого у лікарню прийшли два слідчі Дніпровського управління поліції у м. Києві, щоби взяти у нього свідчення. Ці співробітники поліції поводитися неприпустимо грубо, із застосуванням гомофобної лексики та розкриттям конфіденційної інформації про сексуальну орієнтацію потерпілих у присутності медичного персоналу та інших хворих. У порушення законодавства, слідчі не внесли відомості про злочин до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що було зроблено тільки після ухвали слідчого судді.

Хоча гомофобний мотив нападу не приховувався самими порушниками, слідство відмовилося брати його до уваги та кваліфікувало злочин як звичайне хуліганство. Знову, тільки після ухвали слідчого судді за скаргою адвоката потерпілих, до ЄДР були внесені відомості щодо можливого вчинення підозрюваними злочину, передбаченого статтею 161 ККУ.

Кейс 905

44-річний мешканець Бердянська Запорізької області домовився через соціальну мережу "ВКонтакте" про зустріч з невідомим йому хлопцем 26 березня 2017 року. На місці зустрічі його вже чекала група молодиків, які сильно побили постраждалого, бризнули йому в очі сльозогінним газом, примусили на камеру зізнатися у педофілії. З розмов між нападниками постраждалому стало ясно, що вони мають стосунок до поліції. Перехожі викликали поліцію, патрульні поліцейські поспілкувалися з нападниками, але не стали затримувати їх та взагалі проводити будь-які дії. На прохання постраждалого викликати "швидку допомогу", хтось із поліцейських побажав йому "Здохни тут, зараза", після чого вони покинули місце злочину. Потерпілий пов'язує нападників із запорізьким рухом "Наслідіє", який заявляє про те, що бореться з педофілією та, вочевидь, користується підтримкою місцевої поліції.

Кейс 960

22 червня 2017 року мешканець Одеси Віталій звернувся до ГО "Джерела Права" з проханням правової допомоги з приводу скоєння групою невідомих осіб злочинів проти нього, передбачених у ч. 3 статті 161, статті 146 і статті 189 ККУ. Разом з головою правління цієї організації Олегом Беловим, вони прийшли до Приморського відділку поліції з метою подачі та реєстрації заяви про скоєні злочини, однак черговий інспектор С.І. Осачук, у порушення законодавства, спочатку відмовився приймати заяву. Тільки за годину, після тривалих суперечок з присутніми співробітниками поліції, які висували протизаконні вимоги до постраждалого та його супутника, розголошували конфіденційну інформацію у присутності сторонніх осіб і докоряли О. Белову тим, що він представляє інтереси постраждалого гея, заява врешті-решт була зареєстрована.

Зайнятість

У цій сфері було зафіксовано 21 випадок порушень трудових прав ЛГБТ (див. таблицю 4):

Таблиця 4. Порушення прав ЛГБТ у 2017 році у сфері зайнятості.

Порушені права (якими діями)	Кількість
Дискримінація (бездіяльність адміністрації, доведення до звільнення за власним бажанням, незаконне звільнення, незаконна відмова у прийомі на роботу, образи, приниження людської гідності, погрози, упереджене ставлення, сексуальні домагання з боку начальника, цькування)	21
Повага до приватного життя (незаконне збирання, розголошення або загроза розголошення конфіденційної інформації)	3

У третині випадків порушення трудових прав жертвами ставали трансґендерні особи, що вочевидь значно перевищує їхню частку в ЛГБТ спільноті.

На жаль, навіть після ухвалення антидискримінаційних норм, захист прав ЛГБТ у цій сфері залишається вкрай складною задачею через те, що механізми притягнення винних до відповідальності на практиці не працюють, а жертви, зазвичай, не бачать сенсу в цьому процесі.

Кейс 1093

21 жовтня 2016 року потерпіла (трансґендерна особа, яка знаходилася в процесі переходу з чоловічого до жіночого ґендеру та піддавалася гормональній терапії) влаштувалася на посаду продавця у ТОВ "Київське" (м. Одеса). Невдовзі зміни у зовнішньому вигляді потерпілої стали помітні для співробітників та керівництва торговельного закладу, після чого з їхнього боку почалися образи, утиски та вимоги дотримуватися зовнішнього вигляду за "паспортною статтю". Зрештою, потерпіла була вимушена звільнитися за власним бажанням.

Кейс 918

Потерпілий – чоловік 28 років – вже вісім років працює на заводі у м. Нікополь Дніпропетровської області. Він досі не приховував своєї гомосексуальної орієнтації, і працівники підприємства ставилися до цього цілком терпимо. Однак, рік тому на підприємство прийшла нова група робітників, які, дізнавшись про орієнтацію потерпілого, почали грубо ображати його на цій підставі, жбурляти у нього мило в лазні і таке інше. Потерпілий неодноразово скаржився начальству, але воно не зробило нічого, щоб залагодити конфлікт і припинити знущання. Потерпілий роздумує над тим, щоби звернутися до поліції, але побоюється, що тоді його відразу звільнять з роботи.

Кейс 949

Постраждала – трансгендерна гомосексуальна жінка – з 2013 року працювала монтувальницею сцени у Миколаївському художньому академічному російському драматичному театрі. Довгі роки вона страждала на гендерну дисфорию, і на початку 2017 року почала гормональну терапію, щоби здійснити перехід до бажаного (жіночого) гендеру. У неї почала змінюватися зовнішність і вона зізналася у своїй транссексуальності одному зі своїх співпрацівників. Буквально за день про це дізналися інші співробітники її бригади, і з їхнього боку на неї стали сипатися глузування та образи. Через тиждень п'яні співробітники спробували підпалити їй волосся прямо на робочому місці. Працівник, якому вона зізналася у транссексуальності, вдарив постраждалу в обличчя, коли вона нагадала йому про виконання його професійних обов'язків. Начальник складального цеху, в якому вона працювала, за словами постраждалої, не дуже її ображав, але відразу говорив, що геям та іншим в його цеху місця немає. 16 травня 2017 року до неї підійшли начальник її цеху та начальник цехів театру з пропозицією звільнитися за власним бажанням через те, що їй "вже складно виконувати свої службові обов'язки", і тому, що "не варто ганьбити державну установу". Відверте глузування та образи примусили потерпілу це зробити – вона допрацювала до кінця місяця і звільнилася. Постраждала звернулася із заявою про порушення її прав до Уповноваженого ВРУ з прав людини.

Освіта

Порушення у цій сфері були зафіксовані у 9 випадках (див. таблицю 5):

Таблиця 5. Порушення прав ЛГБТ у 2017 році у сфері освіти.

Порушені права (якими діями)	Кількість
Дискримінація (булінг, погрози, бездіяльність адміністрації)	8
Інцидент на ґрунті ненависті (образи, приниження людської гідності, погрози, фізичне насильство)	3
Повага до приватного життя (втручання в особисте життя, незаконний збір, розголошення або загроза розголошення конфіденційної інформації)	3
Злочини на ґрунті ненависті (фізичне насильство)	1

Дискримінаційне поводження у цій сфері відбувалось як з боку адміністрації навчальних закладів (зокрема, шкіл), так і з боку співучнів. Жертвами булінгу ставали не тільки молоді гомосексуали але також і діти, які виховуються одностатевими батьками.

За результатами дослідження ЛГБТ учнів українських шкіл, що було проведене ВБО "Точка опори" у 2017 році, близько половини опитуваних (48,7%) почували себе у школі в небезпеці через свою сексуальну орієнтацію, а близько третини (31,5%) – через гендерну експресію (тобто, зовнішній вигляд і поведінку). Більше 60% зазнавали словесного цькування через свою сексуальну орієнтацію та приблизно стільки ж – через гендерну експресію, в тому числі від учителів та шкільного персоналу. Близько чверті опитуваних піддавалися фізичним знущанням (наприклад, штовханню), і більше 13% – фізичним нападам (наприклад, побиттю) за кожною з цих ознак. Майже половина стикалися зі знущаннями сексуального характеру. 65,8% постраждалих ніколи не зверталися по допомогу до шкільного персоналу, а з тих, хто таки звертався, 55,3% у відповідь отримували вказівку не звертати на це уваги.⁵⁷

⁵⁷ ВБО "Точка опори", *Національне дослідження шкільного середовища в Україні: резюме*, 2018, t-o.org.ua.

Кейс 1090

В одній із сумських шкіл у грудні 2017 року на батьківських зборах класний керівник розповіла батькам своїх учнів, що у класі навчається лесбійка, назвавши ім'я учениці. Присутні на зборах батьки розповіли це своїм дітям. Наступного дня діти почали відверто глузувати та знущатися з дитини. Через булінг, причиною якому стало саме розкриття сексуальної орієнтації учениці, батькам довелося перевести дитину до іншої школи.

Кейс 1075

15-річний Євген, трансгендерний хлопець, учень одного з одеських лицейів: "В 2016 году я закончил 10 класс в лицее. Там прекрасные учителя, которые поддерживали меня, зная, что я трансгендер. Но, там так же были свои особенности. Такие как "обязательные правила лица". Одно из правил гласило: "Мальчики обязаны ходить в классических брюках, девушки – в лицейской клетчатой юбке". Для меня очень сложно носить юбку, по понятным причинам, поэтому я ходил в классических брюках. Через некоторое время и энное количество замечаний по поводу формы меня вызвали к директору. Там мы начали беседовать по поводу причины моего резкого отказа носить юбку. Я сказал, что чувствую себя парнем ещё с детства и мне действительно безумно сложно ходить полностью как девушка. Но я не вёл себя полностью как парень и не приказывал обращаться ко мне в мужском роде, мне просто было достаточно, чтобы учителя смирились с элементарным – штанами, а не юбкой. Ну, директриса не выдержала и начала интересный рассказ о том, как же прекрасно быть девушкой. Там фигурировали такие фразы: "для меня существуют только мужчины и женщины, остальное от Сатаны и Дьявола", "тебя нужно поместить в мужское общество, например, военную часть, чтобы тебя отодрали как драную кошку, и ты поймёшь: такие люди либо с "вавой" в голове, либо что-то не так с психикой", "у тебя ж вроде нормальные родители, чего ж ты такая". И, в конечном счете, фраза: "Либо ты завтра приходишь в юбке, либо забираешь документы". Поэтому, к сожалению, мне пришлось забрать документы и перейти в другое учебное заведение".

Доступ до товарів і послуг

У цій сфері було задокументовано 7 випадків (див. таблицю 6):

Таблиця 6. Порушення прав ЛГБТ у 2017 році у сфері надання товарів і послуг.

Порушені права (якими діями)	Кількість
Дискримінація (погрози, відмова в оренді приміщення, упереджене ставлення)	5
Інцидент на ґрунті ненависті (образи, приниження людської гідності, погрози, фізичне насильство)	3
Мова ворожнечі (гомофобні написи / заклики)	2

Характерним для цієї сфери є те, що майже у всіх задокументованих кейсах постраждали у тій чи іншій спосіб намагалися відстояти свої права споживачів та протидіяти дискримінаційному ставленню до них з боку обслуговуючого персоналу.

Останнім часом у деяких місцях загального користування були помічені "жартівливі" оголошення гомофобного характеру (див. рисунок 11).

Також варто відзначити, що випадки гомофобного/трансфобного поводження траплялися не тільки у загальних закладах, але й у спеціалізованих, орієнтованих саме на ЛГБТ публіку.

Кейс 1092

16 грудня 2017 р. четверо охоронців столичного гей-клубу «Лифт» побили трансґендерну жінку та глузували трансфобно з її зовнішнього вигляду.

Кейс 878

У березні 2017 року група ЛГБТ активістів і активісток Житомира вирішила організувати для місцевої спільноти вечірку. Для цього ще у лютому була досягнута усна домовленість з адміністраторкою одного з кафе міста щодо проведення заходу: їй пояснили, що клієнтами будуть ЛГБТ, на що вона не заперечувала. Але за декілька днів ця адміністраторка зателефонувала організаторам і запропонувала прийти забрати задаток – мовляв, власники дізналися про характер

вечірки, і не хочуть бачити таких клієнтів. Організатори не погодилися з таким дискримінаційним ставленням і звернулися до представниці Уповноваженого ВРУ з прав людини у Житомирській області з заявою про дискримінацію. Однак, представниця омбудсмена не знайшла достатньо фактичних даних для притягнення винних до відповідальності.

Рисунок 11. Гомофобні "жартівливі" оголошення у фітнес-центрі GOOD ZONE у Северодонецьку та магазині з продажу алкогольних напоїв (м. Київ, бул. Перова, 26).

Кейс 934

Протягом декількох місяців персонал київського магазину "Кумушка у дома" на Печерську, куди часто заходили 21-річний Дмитро та його подруга, дозволяв собі неприємні висловлювання на адресу молодих людей: Дмитра називали "голубим", його подругу – "шалавою", говорили інші непристойності. Дмитро зателефонував керівниці мережі міні-маркетів і звинуватив її співробітників у гомофобії. Керівниця спочатку факт гомофобії заперечувала, але все ж поїхала до магазину з перевіркою. Перевірка підтвердила факти гомофобії та образ. Директора магазину, охоронця і касирку було оштрафовано. Охоронець одразу звільнився, а решта персоналу добре проінформована про інцидент та його наслідки, та поводить себе чемно.

Варто зауважити, що керівницею мережі магазинів є переселенка з Донбасу, яка розповіла Дмитрові, що "мала величезний бізнес на Донбасі, а в Київ приїхала, втративши все, щоб жити у демократичному суспільстві."

Охорона здоров'я

Порушення у цієї сфері були зафіксовані у 5 випадках (див. таблицю 7):

Таблиця 7. Порушення прав ЛГБТ у 2017 році у сфері охорони здоров'я.

Порушені права (якими діями)	Кількість
Дискримінація (відмова в медичному обслуговуванні або надання його не в повному обсязі, примусове лікування)	3
Право на медичне обслуговування (відмова в медичному обслуговуванні або надання його не в повному обсязі)	2
Повага до приватного життя (незаконне збирання, розголошення або загроза розголошення конфіденційної інформації)	1

У чотирьох випадках порушення з боку працівників медичних закладів були допущені стосовно трансгендерних осіб, що було пов'язано з упередженим ставленням до них або з незнанням своїх нових професійних обов'язків згідно нового наказу МОЗ, який регулює питання корекції статевої належності.

В одному випадку (кейс 896) 18-річний гей повідомив про спроби батьків "вилікувати" його від цієї "хвороби" за допомогою гомофобного психолога, який, крім іншого, призначив "хворому" важкі транквілізатори.

Кейс 997

У серпні 2017 р. трансгендерна жінка звернулася до ендокринолога поліклініки № 2 Соломенського р-ну Києва для отримання виписки про гормональну терапію. Лікар намагався відмовити, переадресовуючи її до іншого медичного закладу, але жінка

наполягала на виконанні ним своїх професійних обов'язків. Крім цього, цей лікар у присутності інших пацієнтів (це відбувалося у коридорі лікарні) голосно обговорював з іншим лікарем подробиці діагнозу цієї трансгендерної жінки в її присутності.

Судочинство

В одному випадку (кейс 875) було зафіксовано гомофобне ставлення судді районного суду в Сумській області до лесбійки. Це сталося під час розгляду ним цивільного позову про те, з ким буде проживати маленька дитина лесбійки, що могло негативно позначитися на винесенні справедливого та неупередженого рішення по цій справі.

Органи центральної влади і місцевого самоврядування

У двох випадках була зафіксована гомофобна риторика з боку представників місцевої влади. Так, у лютому 2017 року (кейс 879) міський голова Рубіжного Сергій Хортів зневажливо висловлювався щодо ЛГБТ під час засідання комісії міськради. У червні 2017 року (кейс 1032) депутат Вінницької міськради Вадим Кудіаров на своїй сторінці у Фейсбуку зробив гомофобний допис після проведення у Києві Маршу Рівності: "Если не дай Бог в нашем родном городе Винница появится ЛГБТ сообщество, то мы первые кто их уничтожит с корнем".

Ще у двох випадках трансгендерні особи зіткнулися з відмовою представників таких держорганів як РАГС (Деснянський район м. Києва, листопад 2017 року, кейс 1065) і Державна міграційна служба (Приморський район м. Одеси, грудень 2017 року, кейс 1096) виконати покладені на них функції щодо заміни відповідних документів у зв'язку з офіційною зміною статі згаданими особами.

7. СТАНОВИЩЕ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Оскільки після анексії Криму Росією там фактично почало діяти російське гомофобне законодавство, будь-яка публічна активність ЛГБТ спільноти на півострові наразі є неможливою. Водночас, на окупованій частині Донбасу не діють взагалі жодні закони, тому на цій території не тільки громадська діяльність, але й саме життя ЛГБТ людей знаходиться під загрозою.

Російський ЛГБТ активіст Ніколай Алексеев, відомий своєю підтримкою режиму Путіна, поширив свою діяльність і на територію Криму. Як і в інших випадках на території власне Російської Федерації, він, за допомогою помічників на місцях, подав до окупаційних адміністрацій Сімферополя, Керчі, Джанкою, Феодосії, Красноперекопська та Армянська заявки на проведення "гей-параду" (власна термінологія Н. Алексеева) та пікетів на захист прав ЛГБТ. Як і всі попередні заявки Н. Алексеева на території власне РФ, вони були відхилені місцевою владою.⁵⁸ Слід зауважити, що всі ці дії Алексеева та його помічників не розраховані на реальне проведення будь-яких ЛГБТ акцій, а робляться ним винятково задля подальшого оскарження рішень органів влади та врешті-решт отримання грошових компенсацій за рішеннями Європейського суду з прав людини. У дійсності, місцеві ЛГБТ спільноти на окупованій Росією території (як і на території власне РФ, за винятком найбільших міст) взагалі бояться будь-якого публічного розголосу самого свого існування.

Центр "Наш світ" отримав у 2017 році інформацію про два незначні гомофобні інциденти, що сталися на території Криму, і два більш суттєвих випадки, що трапилися на окупованій частині Донецької області. У першому з них йшлося про російського артиста Олега Васильєва, також відомого як Маша Штерн і Серое Фіолетовое, який, ймовірно, вважає себе ЛГБТ або квір-активістом. Він намагався, у порушення українського законодавства, в'їхати на окуповану частину Донецької області через неконтрольовану Україною ділянку російсько-українського кордону для подальшого проведення арт-перформансу, але був затриманий, допитаний та депортований назад

⁵⁸ Николай Алексеев, 19.10.2017, vk.com.

до Росії окупаційною владою.⁵⁹ Інший випадок описаний у розділі 6 цього звіту (кейс 1022).

⁵⁹ Meduza, "Почему я должно унижаться перед вооруженными людьми?" Интервью Серого Фиолетового, освобожденного из ДНР после попытки провести там акцию в поддержку ЛГБТ, 15.02.2017, meduza.io.

8. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Крім законодавчих реформ з наближення України до сучасних європейських стандартів із захисту прав та інтересів ЛГБТ, негайного вирішення потребує проблема гомофобного насильства. Правоохоронні органи в процесі своєї реформи мають так само перейняти досвід та ставлення до цієї проблеми своїх колег із розвинених країн Заходу. Таким чином,

1. **Верховній Раді України** рекомендується усунути всі положення в українському законодавстві, які призводять до дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації або ґендерної ідентичності, зокрема, у статті 74 "Право на майно жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі" та статті 91 "Право на утримання жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою", а також відповідні положення статті 211 "Особи, які можуть бути усиновлювачами" Сімейного кодексу України. Ми також рекомендуємо українському парламенту ухвалити закон про реєстроване партнерство для одностатевих сімейних пар. У процесі реформування українського законодавства сексуальна орієнтація та ґендерна ідентичність мають завжди згадуватися явним чином як ознаки, захищені від дискримінації та розпалювання ворожнечі та ненависті. Гомофобні/трансфобні мотиви скоєння злочину мають бути визначені як обтяжливі обставини у статтях 161, 121, 122, 126, 127, 129, 293 Кримінального кодексу України.
2. **Президенту і Кабінету Міністрів України, а також Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини** рекомендується розробляти та реалізовувати державні політики з подолання нерівності, дискримінації, виховання толерантності та взаємоповаги в суспільстві, завжди явним чином згадуючи в них сексуальну орієнтацію та ґендерну ідентичність як захищені ознаки, а ЛГБТІ – як уразливу групу.
3. **Міністерству охорони здоров'я України** рекомендується:

- внести зміни до наказу МОЗ № 479 від 20.08. 2008 р. "Про затвердження Переліку захворювань, за наявності яких особа не може бути усиновлювачем", прибравши з цього переліку код F64 (пункт 9 "Розлади особистості та поведінки у зрілому віці");
- організувати ревізію всіх навчальних посібників та інших навчальних і методичних матеріалів для медичних навчальних закладів з метою приведення їх у відповідність до вимог МКХ-10 з метою усунення згадок про гомо- і бісексуальність як про захворювання, психічний розлад, сексуальну перверсію тощо. Крім цього, забезпечити, щоб нові навчальні матеріали перевірялися на предмет коректного висвітлення проблематики сексуальної орієнтації та ґендерної ідентичності.

4. **Міністерству освіти і науки** рекомендується включити теми сексуальної орієнтації та ґендерної ідентичності до шкільної програми та програм педагогічних вузів і курсів підвищення кваліфікації педагогічного персоналу.

5. **Міністерству внутрішніх справ України** рекомендується:

- регулярно проводити з особовим складом освітні заходи з формування толерантного ставлення та неприпустимості порушення прав людини відносно ЛГБТІ, а також ретельно і неупереджено розслідувати випадки порушення прав людини відносно ЛГБТІ з боку співробітників поліції та притягати винних до відповідальності;
- включити теми сексуальної орієнтації та ґендерної ідентичності до програм юридичних і правоохоронних вузів і курсів підвищення кваліфікації особового складу правоохоронних органів.

6. **Органам державної влади, місцевого самоврядування та їх представникам** рекомендується:

- взяти до уваги й надалі у своїй роботі керуватися принципом, закріпленим у статті 35 Конституції України, який вказує, що "церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви", а також, що "жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова";
- не допускати та засуджувати публічні прояви гомофобії /трансфобії, дотримуватися принципів поваги, рівності та недискримінації для всіх соціальних груп.

9. МЕТОДИКА ТА АВТОРИ ЗВІТУ

Основними джерелами інформації для цього звіту були моніторингова мережа Центру "Наш світ" і загальнодоступні ЗМІ, насамперед, електронні. Результати наших досліджень не можна вважати статистично репрезентативними з точки зору кількісних соціологічних даних, але ми стверджуємо, що вони цілком адекватно відображають сучасне становище ЛГБТ людей в Україні, принаймні, з точки зору української ЛГБТ спільноти. Державні інституції, крім Уповноваженого ВРУ з прав людини, практично не проводять власного моніторингу і не збирають відомостей щодо питань, пов'язаних з дотриманням прав та інтересів цієї соціальної групи населення України, тому більш вірогідної статистики та аналітики з цих питань, ніж та, що публікується українськими ЛГБТ і правозахисними організаціями та окремими активістами, просто не існує. Гарантією правдивості та репрезентативності нашої інформації є багаторічний досвід нашої громадської роботи з українською ЛГБТ спільнотою, співпраця з провідними вітчизняними та міжнародними правозахисними організаціями та власний життєвий досвід як пересічних українських ЛГБТ громадян – ми пишемо про те, що відчуваємо і бачимо навколо себе у повсякденному житті.

Наша діяльність спрямована як на ЛГБТ спільноту, так і на українське суспільство в цілому. Зараз ми фокусуємо свої зусилля на такому:

- Моніторинг порушень прав ЛГБТІ.
- Юридична допомога та консультування для жертв дискримінації та "злочинів ненависті" на ґрунті сексуальної орієнтації чи гендерної ідентичності.
- Правова просвіта ЛГБТ спільноти.
- Адвокація захисту рівних прав для ЛГБТ на законодавчому та політичному рівні.
- Стратегічне судочинство.
- Підтримка ініціативних місцевих груп, мобілізація ЛГБТ спільноти на місцевому рівні.

Центр "Наш світ" є співзасновником Ради ЛГБТ організацій України (яка зараз об'єднує переважну більшість українських ЛГБТ організацій) та входить до Коаліції з протидії дискримінації в Україні – асоціації різноманітних громадських організацій та окремих активістів, які ставлять своєю метою просування рівності та подолання дискримінації в українському суспільстві.

